

## **Rollend, varend, rijdend, vliegend**

Mobiel erfgoed in Rotterdam; een stand van zaken

Rotterdam, 26 maart 2004

Petra Reijnhoudt

Met medewerking van:  
Rento Zoutman

# Inhoudsopgave

<b>0</b>	<b>Samenvatting</b>	<b>3</b>
<b>1</b>	<b>Waarom een beleid voor erfgoed?</b>	<b>6</b>
1.1	Leeswijzer	7
<b>2</b>	<b>Roerend erfgoed? mobiel erfgoed! Definities en criteria</b>	<b>8</b>
2.1	Definitie erfgoed	8
2.2	Definitie mobiel erfgoed	9
2.3	Criteria voor mobiel erfgoed	9
2.4	'Erfgoedbeleid' of 'mobiel erfgoedbeleid'?	10
<b>3</b>	<b>Landelijke en regionale instellingen en ontwikkelingen</b>	<b>12</b>
3.1	Landelijke instellingen en ontwikkelingen	12
3.2	Regionale erfgoedinitiatieven	13
3.3	Initiatieven op gebied van mobiel erfgoed	13
3.4	Overige erfgoed - instellingen	14
3.5	Cultuurnota 2005 – 2008 van het ministerie van OC&W	15
3.6	Rotterdams beleid – stand van zaken	16
<b>4</b>	<b>Rotterdamse betrokkenen bij (mobiel) erfgoed</b>	<b>19</b>
4.1	Inleiding	19
4.2	Belangrijke erfgoedinstellingen en hun activiteiten	19
4.3	Belangrijke mobiel erfgoed- musea en instellingen	20
<b>5</b>	<b>De interviewronde</b>	<b>22</b>
5.1	Introductie	22
5.2	Verschillen binnen de erfgoedsector	22
5.3	Wensen, verwachtingen en aanbevelingen	23
5.4	Huidige samenwerking	25
5.5	Mogelijke inbreng	25
<b>6</b>	<b>Knelpunten</b>	<b>27</b>
<b>7</b>	<b>Conclusies en aanbevelingen</b>	<b>29</b>
7.1	Conclusies	29
7.2	Aanbevelingen	30
7.3	Budgetten	31
	<b>Bijlagen</b>	
Bijlage 1	Geïnterviewden	34
Bijlage 2	Geraadpleegde literatuur	35

## 0 Samenvatting

### *Inleiding*

Erfgoed mag zich sinds het begin van de jaren '90 in een toenemende belangstelling verheugen, zowel landelijk als regionaal en stedelijk. In Rotterdam bevindt zich een aantal belangrijke collecties op het gebied van mobiel erfgoed. Ook wordt de gemeente steeds vaker benaderd door enthousiaste particulieren of instellingen met verzoeken tot ondersteuning van mobiel erfgoed initiatieven. Wethouder Hulman, toen nog in zijn functie als raadslid heeft in een motie de aanzet gegeven tot voorliggende notitie.

Tot op heden is er geen gemeentelijk integraal beleid voor mobiel erfgoed, noch voor erfgoed in het algemeen. Daarom werd besloten eerst een inventarisatie uit te voeren naar de stand van zaken ten aanzien van dit onderwerp, en op basis daarvan aanbevelingen te doen voor de aanpak van mobiel erfgoed.

### *Doel en werkwijze*

Het doel van deze notitie is tweeledig: allereerst het geven van een overzicht van landelijke en stedelijke ontwikkelingen op gebied van erfgoed, en ten tweede het doen van aanbevelingen voor de ontwikkeling van een beleid op gebied van mobiel erfgoed voor de gemeente Rotterdam.

Daarvoor zijn de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- deskresearch naar relevante bronnen;
- interviews met landelijk, regionale en stedelijke belanghebbenden.

### *Definities*

Onder erfgoed in het algemeen wordt verstaan: *alles wat overblijft (of het nu roerend, onroerend, materieel of immaterieel is) en dat iets vertelt over de geschiedenis van een stad, land, samenleving of cultuur én de moeite waard is om te behouden*. Zoals het ministerie van OC&W het zo mooi formuleert: de historische dragers van onze nationale identiteit.

Mobiel erfgoed kun je definiëren als *dié historische transportmiddelen (vaartuigen, vliegtuigen, rail- en wegvoertuigen) die een beeld geven van de beginfase van de industrialisering van transport en infrastructuur in Nederland*. Omdat het hier om erfgoed gaat, dat refereert aan de geschiedenis van onze mobiliteit spreken we van 'mobiel erfgoed'.

### *(Mobiel) erfgoedbeleid?*

Erfgoedbeleid en mobiel erfgoed beleid hebben een sterke relatie met elkaar. Het is bijna ondoenlijk om specifiek een beleid op te zetten voor mobiel erfgoed, zónder daarmee ook uitspraken te doen over aanpalende beleidsterreinen zoals bijvoorbeeld die van het erfgoed in het algemeen, toerisme, economie, etc. Met in het achterhoofd dat er op termijn een samenhangend beleid moet ontstaan over hoe de gemeente Rotterdam met haar erfgoed moet omgaan, én meenevend wat de verschillende geïnterviewden reeds gezegd hebben over erfgoedbeleid, beginnen we in deze notitie met een inventarisatie van stappen die genomen zouden kunnen worden om het mobiele erfgoed in Rotterdam 'op de kaart' te zetten.

### *Betrokkenen bij erfgoed en mobiel erfgoed*

Deze notitie geeft een kort overzicht van de partijen en instellingen die zich op dit moment reeds bezighouden met erfgoed en mobiel erfgoed. Daar blijkt uit dat men op zowel landelijk, provinciaal en regionaal niveau bezig is met het opzetten van kenniscentra rondom dit onderwerp, het vergaren en verspreiden van kennis en het bundelen van kleinschalige activiteiten in grotere organisaties die een grotere slagkracht hebben. Gezien de relatieve nieuwheid van het onderwerp is de verwachting dat dit proces de komende jaren verder gaat.

Binnen Rotterdam bevinden zich ook een aanzienlijke hoeveelheid instellingen die zich bezighouden met erfgoed en mobiel erfgoed. Zoals gezegd is met een deel van deze partijen gesprekken gevoerd om te inventariseren wat zij graag zouden zien op gebied van erfgoed.

Concluderend kan gesteld worden dat ook in Rotterdam het veld nog breed en versnipperd is en dat er nog weinig samenwerkingsverbanden bestaan tussen de mobiel erfgoed instellingen en de overige gemeentelijke instellingen. Men is echter wel overtuigd van de noodzaak om een beleid voor erfgoed te ontwikkelen en wil hier ook, ieder vanuit de eigen organisatie en met inzet van de eigen middelen een bijdrage aan leveren.

### *Knelpunten*

Er zijn op dit moment echter nog een aantal knelpunten te benoemen zoals daar zijn;

- het ontbreken van een duidelijk toetsingskader voor mobiel erfgoed én het ontbreken van voldoende kennis binnen de particuliere mobiel erfgoedinstellingen;
- het ontbreken van voldoende ruimte voor het tentoonstellen van mobiel erfgoed;
- het ontbreken van voldoende middelen en fte's voor restauratie en behoud van de collecties;
- het ontbreken van voldoende overleg en afstemming over activiteiten;
- het versnipperde beleid van de gemeente.

### *Aanbevelingen*

Op grond van de knelpunten én op grond van de wensen die de verschillende geïnterviewden hebben geuit over het erfgoed komen wij tot de volgende aanbevelingen:

#### **Algemene aanbevelingen:**

- 1 maak een heldere politieke keuze over de aspecten van cultureel erfgoed waar men aandacht aan wil besteden binnen Rotterdam;
- 2 stel een trekker/coördinator aan die 'de erfgoedtouwtjes' in Rotterdam aan elkaar kan knopen;
- 3 inventariseer de mogelijkheden tot het opzetten van een erfgoedhuis Rotterdam;
- 4 investeer in de ontwikkeling en afstemming van een set criteria specifiek gericht op voor Rotterdam waardevol en uniek erfgoed.

**Aanbevelingen ten aanzien van het mobiele erfgoed:**

- 5 inventariseer de mogelijkheden van een 'kerncollectie' mobiel erfgoed voor Rotterdam;
- 6 ontwikkel in samenhang met punt 4 van de algemene aanbevelingen hier criteria voor;
- 7 bekijk op welke wijze mobiel erfgoed een plek kan krijgen binnen de gemeentelijke activiteiten op gebied van toerisme, promotie en gastenbezoek;
- 8 koppel aandacht voor mobiel erfgoed nadrukkelijker aan grote Rotterdamse evenementen;
- 9 richt een vrijwilligerspool van 'museale deskundigen' op die particulieren willen en kunnen adviseren in hun collectiebeleid;
- 10 ga in overleg met OBR over de mogelijkheid van een locatie voor bijvoorbeeld een Rotterdams mobiel erfgoedmuseum.

# 1 Waarom een beleid voor erfgoed?

## *Terugblik*

Erfgoed mag zich sinds het begin van de jaren '90 in een steeds groter wordende belangstelling verheugen. Niet alleen worden er de laatste jaren lokaal, regionaal en landelijk steeds meer initiatieven ontplooid om erfgoed te registreren, te behouden en te onderhouden en toegankelijk te maken voor een groter publiek, maar ook vanuit het Rijk is deze toenemende belangstelling voor erfgoed te bespeuren, en wordt onder andere vertaald in een aantal Rijkssubsidies voor registratie van mobiel erfgoed en verspreiding van kennis over erfgoed in het onderwijs. Op provinciaal niveau ziet men het ontstaan van erfgoedhuizen, waarbinnen kennis en expertise over erfgoed wordt gebundeld.

Deze verhevigde belangstelling heeft onder andere te maken met een toenemende behoefte van het grote publiek, en dus ook de museumbezoeker (wellicht in reactie op de toenemende globalisering) om meer te weten van de eigen geschiedenis en cultuur. Dit gaat gepaard met een toename van de 'belevingscultuur': bezoekers stellen steeds hogere eisen aan 'een dagje uit' en willen 'geëntertaind' worden. Dat betekent een toeristische kans voor musea die zich richten op het laten zien van aspecten uit de Nederlandse en Rotterdamse geschiedenis én die de consument een 'beleving' voor kunnen schotelen.

## *Definitie*

Maar wat is erfgoed nu eigenlijk?

Erfgoed is datgene dat overblijft (of het nu onroerend, roerend, materieel of immaterieel is) en dat iets vertelt over de geschiedenis van een stad, land, samenleving of cultuur en waarvan de samenleving vindt dat het het waard is om te bewaren.

Erfgoed kan vervolgens onderverdeeld worden in een groot aantal subcategorieën waarvan het *mobiele* erfgoed (alles wat rolt, rijdt, vliegt en vaart) er één is.

## *Stand van zaken*

Over dat mobiele erfgoed gaat deze notitie. In Rotterdam is een aantal belangrijke mobiele erfgoedcollecties aan te wijzen: bijvoorbeeld de collectie en activiteiten van de Stichting Haven- en Scheepvaartmuseum in Rotterdam (verder te noemen: Havenmuseum) en de daarbij behorende particuliere stichtingen, en de collectie historische trams en bussen van de Stichting RoMeO. Deze musea weten steeds beter hun publiek te bereiken, maar kampen afzonderlijk nog met diverse ontwikkelproblemen.

Buiten deze min of meer bekende Rotterdamse organisaties is er de laatste jaren ook in toenemende mate door minder bekende, maar minstens even enthousiaste particulieren of stichtingen bij de gemeente aangeklopt met verschillende verzoeken om ondersteuning bij restauratie, behoud en/of exploitatie van historisch mobiel erfgoed.

Wethouder Hulman heeft in 2000 (in zijn functie als gemeenteraadslid) binnen Rotterdam de aanzet gegeven om te komen tot een beleid voor onder andere mobiel erfgoed. De door hem ingediende motie droeg het College van B&W op om met een nota te komen die *“erop toeziet dat roerende goederen dezelfde monumentale status krijgen als onroerende goederen met alle consequenties van dien, en waarin wordt aangegeven op welke wijze deze door het publiek toegankelijk kunnen blijven dan wel gemaakt worden”*.

Omdat er tot op heden noch beleid voor mobiel erfgoed is, noch voor erfgoed in het algemeen, werd besloten eerst een inventarisatie uit te voeren naar de stand van zaken ten aanzien van dit onderwerp, en op basis daarvan aanbevelingen te doen voor de aanpak van mobiel erfgoed.

#### *Doel en werkwijze*

Het doel van deze notitie is tweeledig: allereerst het geven van een overzicht van landelijke en stedelijke ontwikkelingen op gebied van erfgoed, en ten tweede het doen van aanbevelingen voor de ontwikkeling van een beleid op gebied van mobiel erfgoed voor de gemeente Rotterdam.

Daarvoor zijn de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- deskresearch naar relevante bronnen;
- interviews met landelijk, regionale en stedelijke belanghebbenden.

### **1.1 Leeswijzer**

In **hoofdstuk 2** gaan we allereerst wat verder in op de definitie van mobiel erfgoed.

**Hoofdstuk 3** beschrijft vervolgens het landelijke en Rotterdamse bestaande beleid, waarna in **hoofdstuk 4** een overzicht gegeven wordt van de betrokkenen in Rotterdam bij mobiel erfgoed.

**Hoofdstuk 5** bevat de input van de geïnterviewden.

**Hoofdstuk 6** gaat in op de knelpunten en **hoofdstuk 7** sluit af met conclusies en aanbevelingen.

In de bijlage vindt u een overzicht van geïnterviewden en literatuur.



## 2 Roerend erfgoed? mobiel erfgoed! Definities en criteria

Over wat nu precies wel of niet onder erfgoed, mobiel erfgoed, industrieel erfgoed enz. wordt verstaan verschillen de deskundigen nog van mening. Zeker is dat er een groot grijs vlak bestaat tussen de verschillende subcategorieën van het erfgoed, en dat verschillende deskundigen verschillende indelingen maken. Om in ieder geval enige richting aan de discussie te geven wijden we toch een hoofdstuk aan de definities die in deze notitie gehanteerd worden, met daarbij de kanttekening dat niet zozeer de definities nog 'schuiven', als wel de onderbrenging van objecten binnen de verschillende subcategorieën.

### 2.1 Definitie erfgoed

Wat wordt onder 'roerend' erfgoed verstaan? En is roerend erfgoed de goede term in relatie tot de motie Hulman?

Onder erfgoed in het algemeen wordt verstaan: *alles wat overblijft (of het nu roerend, onroerend, materieel of immaterieel is) en dat iets vertelt over de geschiedenis van een stad, land, samenleving of cultuur én de moeite waard is om te behouden*. Zoals het ministerie van OC&W het zo mooi formuleert: de historische dragers van onze nationale identiteit.

De term 'erfgoed' verwijst naar de situatie waarin voorwerpen primair gezien worden als historisch en niet meer als gebruiksvoorwerp. Je haalt voorwerpen dus eigenlijk 'uit de stroom van de tijd' en geeft ze een blijvende aanwezigheid door ze te restaureren en conserveren.

Theoretisch kom je daarmee overigens alweer meteen in de knel met de onderbrenging van het mobiele erfgoed, omdat een kenmerk daarvan juist is dat het vaak niet 'uit de stroom van de tijd wordt gehaald', maar, als een gebouw, nog steeds gebruikt wordt.

Erfgoed is onder te verdelen in verschillende subcategorieën, bijvoorbeeld 'cultureel erfgoed' of 'industrieel erfgoed'. Het ministerie van OC&W hanteert de term 'cultureel erfgoed'<sup>1</sup>, en verdeelt dit verder in bodem erfgoed (archeologie), documentair erfgoed (de archieven), roerend (musea) en onroerend erfgoed (monumenten).

Een nog relatief onderbelichte subcategorie tot nu toe is die van het immateriële erfgoed. Dit zijn de verhalen over de geschiedenis die in de hoofden van mensen zitten, die iets vertellen over hun achtergrond en wat zij meegemaakt hebben.

Noot 1 Alhoewel deze term volgens de geïnterviewde van het Erfgoedhuis Zuid Holland alweer achterhaald is en het beter is om over 'erfgoed' te spreken.



## 2.2 Definitie mobiel erfgoed

Het *mobiele erfgoed* is voor het ministerie van OC&W een relatief nieuw aandachtsveld. Voor de huidige cultuurplanperiode (2001 – 2004) is voor het eerst subsidie gegeven voor een aantal opdrachten: een inventarisatie van aantallen en belang van het mobiele erfgoed in Nederland; het inzichtelijk maken van de knelpunten; en het onderzoeken van mogelijkheden voor het vergroten van draagvlak voor mobiel erfgoed. Deze opdrachten werden verstrekt aan de Stichting Mobiele Collectie Nederland (MCN), een stichting opgericht in 1999, die tot doel heeft bij de overheid aandacht te vragen voor het mobiele erfgoed. Door het ministerie wordt deze stichting als gesprekspartner en belangenbehartiger van het mobiele erfgoed gezien.

De mobiele erfgoederen waar de MCN zich mee bezighoudt, behoren tot het *industriële* erfgoed (dat wil zeggen het deel terrein van het erfgoed dat een beeld geeft van de (beginfase van de) industrialisering van transport en infrastructuur in Nederland). Analoog aan de onderverdeling van het ministerie van OC&W hanteert de MCN de volgende onderverdeling voor wat betreft het industriële erfgoed:

- onroerend industrieel erfgoed (industriële gebouwen);
- documentair industrieel erfgoed (alle geschreven bronnen die verhalen van de industriële ontwikkeling);
- roerend industrieel erfgoed (de 'machines');
- mobiel industrieel erfgoed (historische vaartuigen, vliegtuigen en rail- en wegvoertuigen), afgekort tot 'mobiel erfgoed'.

In het kader van de motie Hulman zijn vooral die laatste twee categorieën, roerend industrieel erfgoed en mobiel erfgoed relevant, met een overlap naar onroerend industrieel erfgoed en documentair industrieel erfgoed.

Mobiel erfgoed kun je dus definiëren als *dié historische transportmiddelen (vaartuigen, vliegtuigen, rail- en wegvoertuigen) die een beeld geven van de beginfase van de industrialisering van transport en infrastructuur in Nederland*. Omdat het hier om erfgoed gaat, dat refereert aan de geschiedenis van onze mobiliteit spreken we van 'mobiel erfgoed'.

## 2.3 Criteria voor mobiel erfgoed

Je kunt natuurlijk niet alles bewaren dat z'n functie heeft verloren. Daarom is het belangrijk om criteria op te stellen om te bepalen wat wél en wat niet bewaard moet worden en waarom. Landelijk erkende criteria op gebied van erfgoed zijn er al voor bijvoorbeeld monumenten en kunstwerken, maar voor de wat 'nieuwere' (waaronder de mobiele) erfgoederen die zich in een steeds grotere belangstelling mogen verheugen zijn deze deels nog in ontwikkeling.

Hoe bepaal je bijvoorbeeld of het staan plassen van mannen tot het erfgoed van Nederland behoort en daarom behouden moet blijven? En behoort de cultuur van de al jaren in Nederland levende migrant nu tot óns culturele erfgoed of dat van het land waar ze vandaan komen? En is het van belang dat we van alle

auto's, bussen, trams enz. één exemplaar behouden voor toekomstig gebruik? En computers? En industriële gebouwen? En bierviltjes? En verhalen?

De discussie rondom het opstellen van criteria en formats voor waardering woedt ook nog in alle hevigheid ten aanzien van het mobiele erfgoed. De hiervoor al genoemde Mobiele Collectie Nederland (MCN) wordt voor deze cultuurplanperiode gesubsidieerd door het ministerie van OC&W om een inventarisatie van het aanwezige mobiele erfgoed in Nederland te maken én is belast met het adviseren over de cultuurhistorische waarde ervan. De MCN levert naar hoop en verwachting medio dit jaar het advies af. Op basis daarvan kunnen het ministerie van OC&W en de Raad voor Cultuur een uitspraak doen over de 'aanpak' van mobiel erfgoed in de toekomst.

Binnen de MCN hebben zowel vertegenwoordigers van musea als vertegenwoordigers van de particuliere sectoren (weg, water, rail, lucht) zitting; zij zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het opstellen van de criteria om te bepalen of een object van nationaal belang is. Uit een eerste inventarisatie van mobiel erfgoed blijkt dat er in ons land zo'n 300.000 historische transportmiddelen zijn; meer dan 90% daarvan betreft historische automobielen. In de sector 'water', 'rail' en 'lucht' komen samen enkele duizenden objecten voor registratie in aanmerking. In de sector 'weg' is het inzicht nog niet zo ver gevorderd.

De MCN is een landelijke koepelorganisatie en richt zich daarom op het aanleggen van een '*Nationaal* Register Mobiel Erfgoed' waarin alle historische objecten die van nationaal belang zijn, worden beschreven en gewaardeerd. Daarbij wordt gelet op kwaliteit, diversiteit en spreiding van de objecten. Het lijkt verstandig om als gemeente Rotterdam aan te sluiten bij de landelijke ontwikkelingen en de criteria te hanteren die de MCN hanteert, mits deze uiteraard overgenomen worden door het ministerie van OC&W. Daarnaast zouden deze criteria uitgebreid moeten worden met specifieke criteria om te bepalen of een object van specifieke betekenis is voor de stad en de geschiedenis van Rotterdam. Het Rijksbeleid op gebied van erfgoed richt zich namelijk slechts op de objecten die van nationale betekenis zijn en neemt geen verantwoordelijkheid over voor objecten die voor een regio of stad van specifiek belang zijn.

#### **2.4 'Erfgoedbeleid' of 'mobiel erfgoedbeleid'?**

Los van de discussie over de juiste definitie en onderverdeling van de verschillende categorieën erfgoederen is het nog de vraag waar je je als gemeente nu op moet richten: op het in de motie Hulman genoemde mobiele en roerende erfgoed specifiek, of op een samenhangend erfgoedbeleid in het algemeen? De personen met wie gesproken is ter voorbereiding op deze notitie, spreken wat dat betreft vanuit verschillende opvattingen: de personen die werkzaam zijn op het gebied van historisch erfgoed in het algemeen pleiten ervoor om als gemeente niet zozeer beleid te maken dat specifiek gericht is op mobiel erfgoed, maar breder in zetten op het maken van beleid ten aanzien van erfgoed in het algemeen en daar een aantal speerpunten in te benoemen, terwijl de

personen die werkzaam zijn binnen het mobiele erfgoed graag zouden zien dat de gemeente juist specifiek voor dat onderdeel beleid ontwikkelt.

Een zeker blind enthousiasme voor hun eigen collecties is de laatste categorie personen niet vreemd; over en weer wordt het belang van andere Rotterdamse dan hun eigen collecties mobiel erfgoed gebagatelliseerd of als veel minder belangrijk en gecompliceerd afgedaan. De bij musea en landelijke organisaties aangesloten personen hebben een wat bredere blik en stellen terecht dat het nauwelijks doenlijk is om beleid te ontwikkelen over bijvoorbeeld de Rotterdamse historische trams of schepen, zónder daarmee het grijze vlak te betreden van de overige erfgoedsectoren, variërend van de verhalen, gebouwen en documenten tot de objecten die specifiek behoorden bij bijvoorbeeld het tijdsbeeld waaruit het schip of de tram afkomstig is.

Dit sluit bovendien ook beter aan bij andere beleidsinitiatieven en ideeën die er al in Rotterdam zijn, zoals de aandacht voor de vrijetijdseconomie en de inzet van erfgoed bij stedelijke ontwikkelingen.

Er is meer te zeggen voor de visie van de eerste groep geïnterviewden; een beleid voor mobiel erfgoed kan niet los staan van een beleid voor erfgoed in het algemeen en heeft een sterke relatie met de stad en de manier waarop deze over het voetlicht gebracht wordt bij bewoners en bezoekers. Dit vergt echter een intensievere aanpak en meer tijd dan voor deze eerste inventariserende notitie beschikbaar was.

Met in het achterhoofd dat er op termijn een samenhangend beleid moet ontstaan over hoe de gemeente Rotterdam met haar erfgoed moet omgaan, én meenemend wat de verschillende geïnterviewden reeds gezegd hebben over erfgoedbeleid, inventariseren we in deze notitie reeds welke stappen er genomen zouden kunnen worden om het mobiele erfgoed in Rotterdam 'op de kaart' te zetten.

### **3 Landelijke en regionale instellingen en ontwikkelingen**

In dit hoofdstuk bespreken we in het kort de belangrijkste instellingen en ontwikkelingen op landelijk, regionaal en stedelijk niveau die bijgedragen hebben tot een toenemende belangstelling voor erfgoed en in het bijzonder mobiel erfgoed. Indien van toepassing wordt daarbij ook de informatie die verkregen is bij de verschillende interviewpartners vermeld.

#### **3.1 Landelijke instellingen en ontwikkelingen**

##### **3.1.1 Ministerie van OC&W: Cultuurplan 2001 - 2004**

In het Cultuurplan 2001 – 2004 van het ministerie van OC&W werd al aandacht besteed aan het vergroten van het cultuurbereik. Met het 'Actieplan cultuurbereik' waaraan het Rijk, de 12 provincies en 30 grote gemeente deelnemen, is voor het eerst een inspanning gepleegd om het bereik van cultuur te vergroten. Eén van de doelstellingen was het investeren in jeugd en jonge kunstenaars, en een van de prioriteiten was cultureel erfgoed. Dat gaf men op verschillende manieren vorm, onder andere in het project Cultuur en School. Dit project had tot doel om de banden tussen scholen en culturele instellingen te verstevigen en kinderen eerder in aanraking te laten komen met cultuur. Hoofddoelen waren een goede informatievoorziening voor de scholen en het vernieuwen en versterken van de educatieve infrastructuur. Rotterdam was en is een van de steden die deelneemt aan dit Actieplan Cultuurbereik.

Ook het bewaren en toegankelijk maken van het erfgoed van culturele minderheden was onderwerp van de cultuurnota 2001-2004. In 2002 heeft men inventarisatieonderzoeken afgesloten. De conclusie van het onderzoek was dat er behoefte bestaat aan een centraal informatiepunt voor migrantenorganisaties met good practices (over educatieprojecten/tentoonstellingen) en dat er begonnen moet worden met het opzetten van een uniform systeem voor nieuwe trefwoorden op dit gebied en gedacht moet worden aan uitbreiding van de collecties.

##### **3.1.2 Rijksdiensten en koepels**

###### *Rijksdiensten*

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ), de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), de Rijksarchiefdienst (RAD) en het Instituut Collectie Nederland (ICN) vervullen op landelijk niveau een prominente rol als het gaat om kennis, expertise en informatie over cultureel erfgoed. De ROB, de RDMZ en het ICN hebben als kenniscentra primair een taak voor een professionele achterban. Voor de RAD ligt dit anders, omdat deze dienst een collectie beheert die voor het publiek toegankelijk is en daarom de verantwoordelijkheid heeft deze te ontsluiten. Bij de andere diensten moet vooral de voor het publiek en onderwijs relevante kennis beschikbaar zijn voor derden.



Rijksdiensten hoeven daarom niet actief aan productontwikkeling te doen en moeten zich kunnen blijven concentreren op hun wettelijke kerntaken. De staatssecretaris wil de publieksgerichte activiteiten overlaten aan initiatieven van de particuliere aanbieders en marktpartijen in het erfgoedveld, en voor de lokaal georiënteerde kennis van amateurs en vrijwilligers.

#### *Erfgoedkoepels*

In de visie van de staatssecretaris is verbreding van het draagvlak voor erfgoed mede een taak van de erfgoedkoepels: de Stichting voor de Nederlandse Archeologie (SNA), het Nationaal Contact Monumenten (NCM), de stichting voor Documentaire Informatie Voorziening en Archiefwezen (DIVA) en de Nederlandse Museum Vereniging (NMV). Deze koepels hebben allen als doelstelling om de belangen van de bij hun aangesloten instellingen te behartigen, aan kennisuitwisseling te doen en op te treden als spreekbuis. De staatssecretaris pleit voor actieve samenwerking tussen de koepels op gebied van educatie, publieksbereik en digitale ontsluiting, wat haar betreft eventueel uitmondend in een verdergaande samenwerking en samengaan van verschillende koepels op gebied van erfgoed in het algemeen. Deze wens is tot nu toe echter niet in vervulling gegaan.

### **3.2 Regionale erfgoedinitiatieven**

#### **3.2.1 Erfgoedhuis Zuid Holland**

Op provinciaal niveau is vrijwel overal een proces van stroomlijning en meer samenwerking gaande. In een aantal gevallen heeft dat al tot de oprichting van *erfgoedhuizen* geleid, waarin het steunpunt monumentenzorg, de provinciaal archeoloog, de provinciaal historicus en vaak ook de museumconsulent samenwerken. Daarnaast wordt steeds vaker verbinding gezocht met het archief en andere culturele instellingen, zoals de bibliotheek, die op diverse plaatsen al in Regionale Historische Centra 's samengaan. Op die manier kunnen het brede en het professionele publiek beter worden bediend.

In de regio Zuid Holland bestaat sinds enige jaren ook een erfgoedhuis. De directeur ervan omschrijft de rol van het erfgoedhuis als 'het provinciale kennis- en adviescentrum op het gebied van erfgoed'. Zij organiseren evenementen, geven advies en trainingen, adviseren eigenaren over de staat van hun monument en vormen op die manier een knooppunt van provinciale kennis. Het erfgoedhuis wordt voor 60% gefinancierd door de provincie en voor 40% door inkomsten uit de eigen producten en diensten.

### **3.3 Initiatieven op gebied van mobiel erfgoed**

#### **3.3.1 De Mobiele Collectie Nederland**

In 1999 is de Mobiele Collectie Nederland opgericht met als doel om bij de overheid aandacht te vragen voor mobiel erfgoed. De MCN fungeert als koepelorganisatie voor de sectoren lucht, water, weg en rail die ieder op hun beurt in stichtingen zijn ondergebracht. Doelen en plan van aanpak zijn neergelegd in de notitie "De Vaart der Volkeren" en een stand van zaken in "Erfgoed in Beweging".

De stichting zegt dat de toenemende 'versnelling' (door auto's, treinen, vliegtuigen, enz.) een enorme invloed heeft gehad op onze huidige cultuur, economie en samenleving. Het bewaren van kennis over de ontwikkelingen hierin is dus pure cultuurgeschiedenis en ontstijgt het nostalgische sfeertje dat er meestal rond mobiel erfgoed hangt. Binnen de stichting hebben zowel organisaties uit de museumwereld zitting als uit de hoek van de particuliere collecties mobiel erfgoed.

De MCN heeft in 1999 subsidie aangevraagd in het kader van de Cultuurnota 2001 – 2004 van het ministerie van OC&W. Toen heeft men subsidie gekregen om te inventariseren wat er is op het gebied van mobiel erfgoed en hoe de waarde ervan bepaald kan worden, welke knelpunten er zich voordoen bij behoud en presentatie van collecties en onderzoek naar promotie en draagvlakvergroting.

Volgens de ambtelijk secretaris van de MCN is men nu bijna zo ver dat er een opzet ligt voor een Nationaal Register Mobiel Erfgoed. Het heeft echter behoorlijk wat voeten in de aarde gehad (en nog steeds) om de verschillende deelnemende partijen binnen de MCN op één lijn te krijgen en inderdaad te komen tot één Register met een gemeenschappelijke set aan criteria om de cultuurhistorische waarde van mobiele objecten te bepalen.

### **3.3.2 Overige instellingen voor mobiel erfgoed**

Het *Centrum voor Mobiel en Industrieel erfgoed (CIME)* biedt onderdak aan FIEN, FOVN, Stabien en de al eerder genoemde MCN. Het CIME is het landelijke loket voor informatie, bemiddeling, onderzoek en dienstverlening op het terrein van het industriële erfgoed in de breedste zin.

De *Federatie Industrieel Erfgoed Nederland (FIEN dus)* geeft binnen het CIME informatie over het industriële erfgoed. FIEN is een vrijwilligersorganisatie en richt zich op het onroerende industriële erfgoed.

De *Federatie Oud Nederlandse Vaartuigen (FONV)* steunt en coördineert initiatieven op het gebied van het behoud van varende erfgoed. Binnen de FOVN zijn alle organisaties gebundeld die zich inzetten voor het behoud van historische Nederlandse vaartuigen. Behoudsorganisaties die minimaal tien authentieke schepen vertegenwoordigen kunnen zich aansluiten bij de FONV. Het Havenmuseum is bijvoorbeeld lid van deze organisatie.

Ook het *Service en Advies Bureau Industrieel Erfgoed in Nederland (Stabien)* richt zich op het industriële erfgoed en het mobiele erfgoed. Stabien voert projecten uit, gericht op het behoud en de presentatie van dit erfgoed en stond onder andere aan de wieg van de MCN en werkt ook samen met het MCN (de directeur van Stabien is ambtelijk secretaris van de MCN). Het is de bedoeling dat Stabien per 1 januari 2005 fuseert met het CIME.

## **3.4 Overige erfgoed - instellingen**

### **3.4.1 Vereniging DEN**

De *Vereniging Digitaal Erfgoed Nederland (DEN)* heeft tot doel de toegankelijkheid van het Nederlandse culturele erfgoed te bevorderen door het te ontsluiten via Internet. Van de Rotterdamse organisaties zijn Boijmans, het NAI, het Nederlands Fotomuseum en het Nationaal Onderwijsmuseum lid van DEN.



### 3.4.2 Bureau Erfgoed Actueel

Erfgoed Actueel is een projectbureau van de Directie Cultureel Erfgoed van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Het bureau is in 1997 opgericht om het gebruik van cultureel erfgoed in het onderwijs te stimuleren. Het bureau informeert en ondersteunt aanvragers en aanbieders op het terrein van onderwijs en erfgoed en adviseert overheden over beleid en de culturele infrastructuur.

Na 2004 houdt Erfgoed Actueel op te bestaan en wordt een deel van de taken ondergebracht in een stichtingsvorm. De beleidstaken van Erfgoed Actueel zullen dan 'teruggaan' naar het departement. Het landelijk verspreiden en ter beschikking stellen van informatie voor het onderwijs gaat onder meer geschieden via Cultuurnetwerk Nederland. Daarnaast gaat deze organisatie erfgoed nadrukkelijker opnemen in diverse onderzoeken.

### 3.5 Cultuurnota 2005 – 2008 van het ministerie van OC&W

In de uitgangspuntenbrief voor het Cultuurbeleid over de periode 2005 – 2008, opgesteld door het ministerie van OC&W wordt erfgoed ook weer genoemd. Dit beperkt zich echter tot de mededeling dat ten aanzien van erfgoed men zeer selectief zal omgaan met aanvragen voor behoud of behoudstaken van collecties en instellingen (in het kader van de cultuurnota). Steeds zal de staatssecretaris de vraag stellen of het erfgoed dermate bedreigd wordt dat overheidsingrijpen vereist is. Bovendien stelt de uitgangspuntenbrief dat de Rijksoverheid in principe geen verantwoordelijkheid overneemt van de eigenaar, ongeacht of dit nu een publieke of een particuliere instantie is. In de komende cultuurplanperiode is een bedrag van 392 miljoen beschikbaar. Daar hebben 843 organisaties een beroep op gedaan, gezamenlijk voor een bedrag van 660 miljoen euro.

In de Beleidsbrief Cultuur 2004 – 2007 "Meer dan de som" en de adviesaanvraag bij de Raad voor Cultuur gaat de staatssecretaris ook kort in op mobiel erfgoed. Voor de komende cultuurnota is voor ongeveer 30 miljoen euro aanvragen ingediend op gebied van mobiel erfgoed. Zij vraagt de Raad om, ondanks dat de inventarisatie van de collecties op dit gebied nog niet gereed is, en er dus ook nog geen goed overzicht is van knelpunten, deze aanvragen toch in samenhang met elkaar te beoordelen. De vertegenwoordiger van het ministerie legde uit dat het lastig wordt om de aanvragen voor subsidie goed te beoordelen omdat het toetsingskader waarschijnlijk pas beschikbaar komt ná april, wanneer de Raad voor Cultuur haar advies over de subsidieaanvragen naar de staatssecretaris heeft gestuurd. Waarschijnlijk moet de staatssecretaris zelf nog een aanvullende afweging maken over het mobiele erfgoed, op basis van enerzijds het Raadsadvies en anderzijds het advies van de MCN.

De staatssecretaris heeft voor erfgoed in het algemeen de volgende lijn in gedachten:

- De Rijksverantwoordelijkheid voor selectie en beheer wordt verduidelijkt. Het Rijk is verantwoordelijk voor erfgoed dat het in eigendom heeft, of dat wettelijke bescherming geniet. Daarnaast zorgt het Rijk voor een goede kennisinfrastructuur en spreekt particulieren, provincies en gemeenten aan op hun verantwoordelijkheid voor selectie en beheer.

- Gedurende 2004 stelt het Rijk een selectieve/restrictieve aanwas van erfgoed voor, wat nodig is om inzicht te krijgen in het huidige bestand van erfgoederen én om een nieuw selectiebeleid te ontwikkelen.
- In 2005 komt het Rijk vervolgens met een Plan van Aanpak om tot een selectievere aanwas te komen van erfgoed door het opstellen van nieuwe criteria en biedt zij een overzicht van het aanbod en de selectie die daarop is toegepast.

Ten aanzien van de conservering van erfgoed (papier, boeken, films, foto's, tekeningen enz.) heeft het Rijk tot nu toe het afgeronde Deltaplan Cultuurbehoud en het nog lopende plan Metamorfoze (loopt tot eind 2004; digitaliseren van Nationale 'papieren geheugen'; 10 + 10 miljoen beschikbaar). Aanvullend wordt extra geld uitgetrokken (van één tot 8 miljoen) voor het behoud van wetenschappelijke en culturele collecties. Daarnaast investeert het Rijk in het opzetten van een transparante kennisinfrastructuur waarin het Nationaal Archief, de Koninklijke Bibliotheek en het Instituut Collectie Nederland zullen moeten samenwerken. Ook foto en film en digitale erfgoederen (inclusief criteria voor behoud en aanwas) zullen een plek moeten krijgen binnen deze kennisinfrastructuur. Er moet gekeken worden hoe een gebieds- en ontwikkelingsgerichte omgang met gebouwd erfgoed tot stand gebracht kan worden (vooral voor naoorlogse woonwijken van belang), eventueel via het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing.

Ten aanzien van de culturele *diversiteit* en de *integratie* staat het Rijk op het standpunt dat cultureel erfgoed bij kan dragen aan de maatschappelijke ontwikkeling. In het verlengde daarvan vindt men het belangrijk om criteria op te stellen om migrantenkunst te beoordelen.

Ook het *Actieplan Cultuurbereik* zal in de periode 2005 –2008 doorlopen. De centrale doelstelling van het plan blijft *het cultureel bewustzijn versterken door het vergroten van zowel het publieksbereik als de actieve participatie aan kunst en cultuur*. Erfgoededucatie krijgt de nodige aandacht binnen het Actieplan.

### 3.6 Rotterdams beleid – stand van zaken

Net als op landelijk niveau het geval is, staat beleid rondom mobiel erfgoed in Rotterdam nog in de kinderschoenen. Kijkend naar andere steden en de manier waarop zij omgaan met mobiel erfgoed loopt Rotterdam echter niet heel erg uit de pas. Volgens de geïnterviewden van het Erfgoedhuis Zuid Holland en de MCN is er landelijk een aantal steden die mobiel erfgoed actief in hun beleid opgenomen hebben, en begint dit ook steeds gebruikelijker te worden, maar is dit nog zeker geen landelijke trend. Als men overigens verder gaat vragen waar dit beleid uit bestaat, blijkt vaak dat door de gemeente ruimte ter beschikking wordt gesteld (Amsterdam, Den Haag) of de aandacht wordt gericht op één soort mobiel erfgoed (Den Haag), of dat incidenteel een aantal schepen in de gemeentelijke monumentenlijst wordt opgenomen (Gouda). Een stad die er een echt integraal beleid rondom erfgoed en mobiel erfgoed op nahoudt kon geen van de geïnterviewden noemen.

Onderstaand voor Rotterdam een korte inventarisatie van relevant beleid en relevante ontwikkelingen.

### 3.6.1 Monumentenbeleid

Het huidige *monumentenbeleid* voorziet niet in het opnemen van bijvoorbeeld schepen als monument. Als monument komen in aanmerking onroerende zaken zoals gebouwen, kerken, molens, maar ook bijvoorbeeld archeologische bodemschatten als hunebedden. Criterium voor opnemen is dat ze ouder dan 50 jaar moeten zijn, van nationaal belang en een unieke waarde moeten hebben.

In het kader van de discussie rondom behoud van het stoomschip Rotterdam is op landelijk niveau al gepoogd om deze wet op te rekken naar mobiel erfgoed, maar de staatssecretaris heeft tot nu toe volhard in het standpunt (ook voortgekomen uit budgettaire krapte) dat ze eerst het advies van de MCN wil afwachten in dit opzicht.

In Rotterdam is het tot op heden niet gebeurd en niet mogelijk, dat een mobiel erfgoed opgenomen wordt op de gemeentelijke monumentenlijst; acht de gemeenteraad dit wenselijk, dan kan daar natuurlijk altijd verandering in aangebracht worden.

### 3.6.2 Huidig kunst- en cultuurbeleid

#### *Cultuurplan 2001 – 2004*

In de beleidsbrief behorende bij het Cultuurplan 2001 -2004 vraagt het college aandacht voor:

- vervagende grens tussen high en low art;
- noodzaak tot werken aan publieksverbreding om ook de niet-participerende Rotterdammer te bereiken;
- belang van educatie;
- raakvlakken kunst en cultuur met andere beleidsterreinen (RO, economie).

Specifiek beleid voor erfgoed is nog niet genoemd, maar dit zou goed aan kunnen sluiten bij de aandachtspunten van het cultuurplan, zeker voor wat betreft de vervagende grenzen tussen high en low art en de noodzaak tot werken aan publieksverbreding.

#### *Actieprogramma Cultuurbereik*

Zoals al eerder genoemd, is cultureel erfgoed een speerpunt binnen Cultuur en School (digitalisering en breder toegankelijk maken van het aanbod voor het onderwijs op het terrein van erfgoed). Ook voor de volgende cultuurplanperiode is men reeds bezig met een aanvraag.

#### *De Stad als Belevenis*

In het advies van de werkgroep "De stad als belevenis" wordt gepleit voor de ontwikkeling van een integraal Rotterdams vrijetijdsbeleid dat sectoroverschrijdend zoekt naar synergie en versterking van specifiek Rotterdamse thema's. Volgens de werkgroep zouden drie 'hoofdpodia' in Rotterdam verder ontwikkeld moeten worden (binnenstad, waterfront en CS) op basis van een tiental thema's die deels specifiek voor Rotterdam zijn, zoals het haven/maritieme thema, de architectuur, jong/vernieuwend, multicultureel en film/AV. Als grootstedelijke thema's worden de historie/nostalgie en cultuur/festivals genoemd. Een beleid voor mobiel erfgoed zou goed bij deze adviezen kunnen aansluiten.

### *De activiteiten van de RKS*

Aansluitend bij de uitgangspuntennotitie van het College op het gebied van het immateriële erfgoed, is de RKS op dit moment bezig met het schrijven van een advies over het immateriële erfgoed van migranten, dat eind maart 2004 verwacht wordt. Het immateriële erfgoed van migranten zijn bijvoorbeeld de verhalen van de migranten die hier in de zestiger jaren zijn gekomen als gastarbeider. Deze verhalen geven een ander beeld (een tegenbeeld) dan de 'witte' verhalen die bestaan over gastarbeiders. Maar gezamenlijk geven zij wel een completer en levendiger beeld van de geschiedenis en bovendien een beeld waar migranten zich in herkennen. En dat is op zijn beurt weer van groot belang voor het zelfbewustzijn van deze bevolkingsgroep én uiteindelijk voor de sociale cohesie van de stad, aldus de RKS.

Het advies zal er daarom voor pleiten dat het belang van het immateriële erfgoed van migranten wordt onderschreven en zal een aantal aanbevelingen doen om concreet handen en voeten te geven aan dit principe. Een van de belangrijkste aanbevelingen zal zich erop richten te stimuleren dat vooral vanuit de migrantenorganisaties zélf projecten worden aangedragen die een beeld kunnen geven van het immateriële erfgoed en dit erfgoed kunnen bewaren voor de toekomst.

### **3.6.3 Uitgangspuntennotitie cultuurbeleid 2005 – 2008**

In de uitgangspuntennotitie van het College van B&W aan de Raad krijgt het culturele erfgoed in de breedste betekenis van het woord voor de komende vier jaar een bijzondere rol in het kunst- en cultuurbeleid, als referentiekader en als manier om onze samenleving te kunnen beoordelen in het perspectief van haar culturele historie. "De breedste betekenis" betekent dat zowel aandacht besteed wordt aan roerend en onroerend erfgoed als aan materieel en immaterieel erfgoed.

Volgens het College kan het cultureel erfgoed een belangrijke rol spelen bij de verbetering van de sociale cohesie van de stad. Immers, om elkaar te kunnen begrijpen en waarderen is het van groot belang dat wij van onze eigen en elkaars geschiedenis kennis hebben. Rotterdam beschikt volgens het College over een groot kapitaal aan cultureel erfgoed, maar de ontsluiting, collectionering en het behoud van dat erfgoed is vaak versnipperd en in de achtergebleven periode achtergebleven.

In het cultuurplan 2005 – 2008 zullen daarom nadrukkelijk initiatieven ondersteund worden die bijdragen aan een betere en meer aansprekende toegankelijkheid van het Rotterdamse culturele erfgoed. Dit wil men onder andere doen door presentaties en met behulp van de digitale media.

Daarnaast wil het College bevorderen dat er de komende jaren aandacht blijft bestaan en bij voorkeur zelfs toeneemt voor het immateriële cultureel erfgoed, zoals dat bijvoorbeeld te vinden is in de disciplines muziek, theater en letteren.

Het College stelt voorts dat in een stad die gekenmerkt wordt door verjonging en verkleuring kunstinstellingen nadrukkelijk de binding met nieuwe generaties moeten blijven zoeken en nieuwe publieksgroepen aan zich moeten binden. Daarom zullen kunstinstellingen zich meer rekenschap moeten geven van de populaire kunst- en cultuurvormen en raakvlakken moeten zoeken met de meer traditionele kunstuitingen. Daarbij noemt het College nadrukkelijk, naast kwaliteit, aandacht voor cultureel erfgoed.



## 4 Rotterdamse betrokkenen bij (mobiel) erfgoed<sup>2</sup>

### 4.1 Inleiding

In Rotterdam bevinden zich verschillende organisaties die zich bezighouden met erfgoed in het algemeen en het mobiele erfgoed in het bijzonder. Musea die zich onder andere met het erfgoed in het algemeen bezighouden zijn bijvoorbeeld het Belasting- en Douanemuseum, (delen van) Museum Boijmans Van Beuningen (BVB), het Historisch Museum Rotterdam (HMR), het Maritiem Museum Rotterdam, het Wereldmuseum, het Nederlands Architectuurinstituut en natuurlijk het Gemeentearchief. Deze musea geven door middel van voorwerpen en teksten een beeld van de geschiedenis van Nederland en/of Rotterdam.

Particuliere stichtingen die zich specifiek richten op het mobiele erfgoed zijn onder andere Stichting RoMeO en het Museum Stoomdepot. Het door de gemeente gesubsidieerde Havenmuseum Rotterdam heeft ook een grote collectie mobiel erfgoed.

In dit hoofdstuk bespreken we de belangrijkste partijen en hun activiteiten.

### 4.2 Belangrijke erfgoedinstellingen en hun activiteiten

#### *Historisch Museum Rotterdam (HMR)*

Het Historisch Museum Rotterdam heeft als belangrijkste invalshoek het erfgoed in brede zin te laten zien. Zij wil het leven in de stad herkenbaar maken door verleden en heden op een veelzijdige manier te laten zien. "Alles wat we doen valt onder erfgoed" zoals directeur Walgenbach het formuleerde. Het tentoonstellingsbeleid van het museum is erop gericht een beeld van de geschiedenis en ontwikkeling van Rotterdam door de eeuwen heen te laten zien. Binnen het museum werkt men op dit moment aan het ontwikkelen van criteria om tot een representatieve stadscollectie te komen die een goed en evenwichtig beeld geeft van de ontwikkeling van Rotterdam, niet alleen nu, maar ook over vijftig jaar. Daarnaast heeft men de wens om uit te groeien tot een echt stadsmuseum dat aantrekkelijk is voor alle bewoners van de stad (met bijbehorende nieuwbouwplannen).

Het museum is een zelfstandige tak van dienst en werkt regelmatig samen met de andere gemeentelijke musea en het gemeentearchief.

De *Atlas Van Stolk* neemt een eigen positie in binnen het museum en wil aan de hand van prenten en tekeningen een levendig beeld geven van de geschiedenis van Nederland. Het Historisch Museum heeft deze verzameling in bruikleen.

Het *Oorlogs Verzet Museum Rotterdam* (gericht op het levend houden van de herinnering van onderdrukking en verzet in Rotterdam) heeft een intensieve samenwerking met het Historisch Museum Rotterdam.

<sup>2</sup> Zie bijlage voor overzicht betrokken mensen met wie gesproken is

#### *Wereldmuseum Rotterdam*

Ook het (gemeentelijk) Wereldmuseum houdt zich met erfgoed bezig. Zij beheert, ontsluit, actualiseert en presenteert objecten uit het mondiale culturele erfgoed. Het museum werkt samen met de andere gemeentelijke musea en de Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam.

*Het Maritiem Museum Rotterdam* aan de Leuvehaven heeft zich gespecialiseerd in het weergeven van de maritieme geschiedenis van Nederland en Rotterdam door middel van modellen, kaarten, maritieme objecten, etc. Sinds 1979 is deze taakstelling expliciet uitgebreid met het aspect "Haven van Rotterdam". Ook het museumschip De Buffel behoort tot de collectie van het museum.

Het museum is vorig jaar begonnen met een uitbreiding van het museum ten behoeve van het in bruikleen krijgen van de collectie van Nedlloyd.

Het museum werkt samen met de andere gemeentelijke musea en heeft nauwe banden met het Scheepvaartmuseum in Amsterdam.

#### *De Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam*

De SKVR is dé lokale stichting voor cultuureducatie. Hoofdtak van de SKVR is zoveel mogelijk Rotterdammers in aanraking te laten komen met cultuur. Dat doet men onder andere door de lessen en cursussen op de kunstscholen (zoals de theaterschool en de muziekschool) en het organiseren van activiteiten in de Rotterdamse buurten op de daar aanwezige podia en voorzieningen. De SKVR wordt veelal betrokken bij educatieve activiteiten die door de Rotterdamse kunstinstituten voor het onderwijs worden ontwikkeld en voert onder andere het project 'museumkoffer' uit in het kader van het Actieplan Cultuurbereik.

#### *Gemeentearchief Rotterdam*

Het gemeentearchief heeft een dubbele functie, namelijk een wettelijk verplichte beheerfunctie en een publiekgerichte raadpleegfunctie. De gehele collectie behoort tot het culturele erfgoed van de regio Rotterdam.

Het gemeentearchief organiseert rondleidingen, geeft lezingen en cursussen over historische onderwerpen en biedt gelegenheid voor belangstellenden om op reguliere basis informatie en nieuws uit te wisselen door middel van het maandelijks historische café.

#### *Overigen*

Naast deze grotere instellingen zijn er nog kleinere organisaties die zich op kleinere schaal bezighouden met de geschiedenis van Rotterdam, zoals daar zijn de Stichting Roterodamum en haar zusterorganisatie Ons Rotterdam.

### **4.3 Belangrijke mobiel erfgoed- musea en instellingen**

#### *Stichting Haven- en Scheepvaartmuseum (Havenmuseum)*

Naast het Maritiem Museum bevindt zich het Havenmuseum. Dit museum, dat sinds 2002 gefuseerd is met de Stichting Oude Haven, streeft er naar om op laagdrempelige wijze een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de periode van mechanisatie van de (Nederlandse) havens. De collectie omvat onder andere schepen, kranen en een grote hoeveelheid roerend industrieel erfgoed zoals scheepsbouwwerktuigen, onderdelen en motoren.



Ook het beheer van een scheepswerf en 110 ligplaatsen in het centrum van Rotterdam (het Openlucht Binnenvaartmuseum) valt onder verantwoordelijkheid van het museum. De verschillende schepen onder beheer van het museum zijn daarnaast voor het overgrote deel in aparte particuliere stichtingen ondergebracht, met een apart bestuur.

#### *Mariniersmuseum*

Vlakbij de Oude Haven – aan de Wijnhaven - is ook het museum van de Koninklijke Marine gevestigd. Hier vindt de bezoeker alles over het leven van 'onze jongens', de schepen en de geschiedenis van de Marine. Bovendien ligt er voor het pand een marineschip afgemeerd, dat te bezichtigen is.

#### *Kleine stichtingen*

Er zijn nog vele (niet direct te achterhalen) stichtingen die al of niet onder de hoede van het Havenmuseum tot doel hebben om één schip te restaureren en weer toonbaar voor publiek te maken. De belangrijkste daarvan zijn wellicht de 'Stichting Behoud Stoomschip Rotterdam' die er voor ijvert om het stoomschip "Rotterdam" (eigenlijk 'Rembrandt' geheten) dat in Rotterdam gebouwd is en nu gesloopt dreigt te worden te behouden, en de 'Stichting Het Historisch Zeilschip Rotterdam', dat verschillende Rotterdamse schepen heeft gerestaureerd en exploiteert.

#### *Stoom Stichting Nederland*

Op gebied van het rijdend en rollend materieel is in Rotterdam Noord daarnaast de Stoom Stichting Nederland gevestigd; dit museum heeft tot doel historische, door stoom aangedreven werktuigen en transportmiddelen in bedrijfsvaardige staat te houden en te herstellen en deze zodoende voor het nageslacht te bewaren. Het gaat hierbij echter hoofdzakelijk om Duitse stoomlocomotieven; van Nederlands mobiel erfgoed kan men in dit geval niet spreken.

#### *Stichting RoMeO*

De Stichting RoMeO heeft tot doel historische Rotterdamse trams, bussen en sinds kort metro's te bewaren, renoveren, exposeren en exploiteren. Bij de Stichting zijn twee musea aangesloten, te weten het Rotterdamsch Trammuseum en het Openbaar Vervoer Museum. De collectie van het museum bevindt zich in verschillende remises over Rotterdam verspreid. Een deel van de collectie van het museum wordt gebruikt voor de exploitatie (de Snertram, Lijn 10, trouwriten, enz.). RoMeO heeft de wens uit te breiden en op één locatie gevestigd te worden. Zij heeft daarom enige tijd geleden een voorstel ingediend voor het opzetten van een Transportmuseum/Nationaal Veiligheidsmuseum. Omdat de motivatie voor het plan nog onvoldoende onderbouwd was en twee partners (Nationale Brandweer en het Politiemuseum) afhaakten, is tot op heden nog geen uitspraak gedaan over vestiging van dit museum.

Op het gebied van vliegend en rijdend mobiel erfgoed zijn geen specifieke Rotterdamse organisaties gevonden.

## 5 De interviewronde

### 5.1 Introductie

Om te weten te komen wat er speelt binnen het veld van het erfgoed en het mobiele erfgoed is met personen uit verschillende organisaties een gesprek gevoerd. Het gaat hierbij om vertegenwoordigers van het ministerie van OC&W, het Erfgoedhuis Zuid Holland, de Mobiele Collectie Nederland, de RKS, de SKVR, het Historisch Museum Rotterdam, het Havenmuseum, Stichting RoMeO en een zeer actieve Rotterdammer die betrokken is geweest bij verschillende initiatieven tot behoud van historische Rotterdamse schepen.

Tijdens de interviews is geïnventariseerd waar de verschillende organisaties zich mee bezighouden (reeds verwerkt in hoofdstuk 4), wat men onder mobiel erfgoed verstaat en welke definitie zij hanteren (reeds verwerkt in hoofdstuk 2). Daarnaast is gevraagd naar hun wensen ten aanzien van inzet van de gemeente op gebied van erfgoed en mobiel erfgoed en welke knelpunten zij signaleren.

In dit hoofdstuk geven we een samenvatting van de ervaringen, maar eerst gaan we, voor een beter begrip, in op de functies binnen de erfgoedsector en de overeenkomsten en verschillen tussen mobiel erfgoed en erfgoed in het algemeen.

### 5.2 Verschillen binnen de erfgoedsector

Zoals museummedewerkers in een 'gewoon' museum de voorwerpen die men in de collectie heeft moeten conserveren/restaureren, beschrijven/waarderen en tentoonstellen, geldt dat natuurlijk ook voor de mobiele collecties. Objecten worden aangeschaft, er wordt gekeken of ze in de collectie passen en een waardevolle aanvulling zijn, ze worden gerestaureerd en beschreven en vervolgens tentoongesteld of in depot opgenomen. Daarnaast heeft men natuurlijk budget nodig om nieuwe aanschaffen te doen en moet een collectie regelmatig onderhouden worden en aan het publiek getoond worden, ondersteund door publiciteit en bijvoorbeeld educatieve projecten. In die zin komen de mobiele collecties en de erfgoedmusea in het algemeen overeen.

Er is echter wel een groot verschil met de gewone musea in die zin dat het hier om objecten gaat die schaal 1:1 hebben én vaak nog gebruikt kunnen worden voor het doel waar ze ooit voor gemaakt waren. Een schip kan nog steeds varen, ook al is het uit 1916 en een tram uit de beginperiode van de elektrische tram kan nog steeds dienst doen als tram.

Dat brengt een aantal afwijkende problemen met zich mee. Allereerst die van de ruimte: een collectie historische schepen of trams vraagt om een buitengewoon grote hoeveelheid ruimte om ze tentoon te stellen én vraagt om de randvoorwaarden 'water' en 'rails' om ze werkend aan het publiek te laten zien. En dat is dan meteen het tweede belangrijkste andere verschil met erfgoedmusea; mobiele collecties ontlenen hun aantrekkingskracht deels aan het feit dat ze 'in werking' getoond kunnen worden, ze worden geëxploiteerd. Dat moet in veel gevallen ook wel omdat er anders geen slui-

tende begroting is te realiseren. Exploitatie kan echter alleen wanneer er mensen zijn die weten hoe een oud schip of een oude tram 'werkt' én weten hoe ze zo'n object moeten onderhouden. En dat kost meestal een grote hoeveelheid mankracht. Bij de particuliere stichtingen zie je dan ook dat onderhoud en exploitatie van historische objecten door een groot leger aan vrijwilligers gedaan wordt.

### 5.3 Wensen, verwachtingen en aanbevelingen

Er bestaat zoals verwacht een verschil tussen de geïnterviewden die wat meer op afstand naar de gemeente kijken en de geïnterviewden die daadwerkelijk actief zijn in het Rotterdamse.

De *geïnterviewden* die meer op afstand van de gemeente Rotterdam staan noemden de volgende aanbevelingen:

- richt je als gemeente niet alleen op het opzetten van een beleid voor mobiel erfgoed, maar bedt dit meer in in een samenhangend beleid ten aanzien van erfgoed en stedelijk cultuurbeleid;
- richt je met je beleid in eerste instantie op de vraag welke doelgroepen je nu wilt benaderen (bijvoorbeeld welk soort toeristen) en ga vanuit die bepaling bekijken op welke manier bestaande activiteiten of collectieonderdelen van de stichtingen en organisaties van mobiel erfgoed daarbij betrokken kunnen worden én elkaar wederzijds kunnen versterken;
- neem als gemeente daarin een pro-actieve houding aan, maar richt je vooral op het creëren van een infrastructuur om verschillende al bestaande initiatieven beter op elkaar aan te laten sluiten;
- bevorder de samenwerking tussen (gemeentelijke) musea en particuliere initiatiefnemers;
- houdt de scheiding tussen monumenten en waardevol mobiel erfgoed in stand; ga dus geen mobiele erfgoederen op de gemeentelijke monumentenlijst opnemen; verzin wel een 'lijst' waardoor voor Rotterdam waardevolle objecten gesteund kunnen worden door de gemeente en ook daadwerkelijk in Rotterdam blijven;
- speciale aandacht binnen het mobiele erfgoed zou uit moeten gaan naar de doelgroep migranten; deze groep onderhoudt nu veelal het mobiele erfgoed van de toekomst, maar nemen nog slechts in zeer beperkte mate deel aan vrijwilligersactiviteiten door cultuurverschillen of onbekendheid met de mogelijkheden. Koppeling zou ook mooi aansluiten bij de wens van het gemeentebestuur om de sociale cohesie binnen Rotterdam te vergroten.

De geïnterviewden die actief zijn binnen Rotterdam zijn onder te verdelen in de gemeentelijke instellingen waarmee gesproken is en de particuliere instellingen op gebied van mobiel erfgoed. Het Havenmuseum neemt een aparte plaats in omdat dit museum tijdens de vorige cultuurplanperiode voor het eerst gemeentelijke subsidie heeft gekregen, en dus als gemeentelijk museum aangemerkt kan worden, maar verder qua problematiek meer overeenkomt met die van de particuliere instellingen. De opmerkingen van het Havenmuseum scharen we daarom voor het overzicht onder die van de opmerkingen van de particuliere instellingen.

De *gemeentelijke* gesprekspartners, dat wil zeggen het Historisch Museum, de SKVR en de RKS hadden de volgende opmerkingen:

- het is wenselijk dat uit de grote 'brei' aan mogelijkheden op het gebied van erfgoed, door de gemeente specifieke speerpunten voor beleid worden geformuleerd; daarbij kun je speerpunten vanuit verschillend perspectief benoemen: bijvoorbeeld vanuit toeristisch/economisch oogpunt, vanuit kunsthistorische oogpunt of vanuit de erfgoed- kant;
- het meest wordt de aanbeveling gedaan om Rotterdam als uitgangspunt te nemen, als stad. "Kies voor datgene dat nergens anders gebeurt en dat een beeld geeft van de veranderende stad";
- het is wenselijk dat er vanuit de gemeente een 'trekker' op gebied van mobiel erfgoed, maar meer nog op gebied van erfgoed in het algemeen, wordt aangewezen;
- het verdient aanbeveling hierbij aan te sluiten bij de al bestaande infrastructuur van de stad, dus om de trekkersrol neer te leggen bij reeds bestaande organisaties;
- er zou gestart moeten worden met het ontwikkelen van een set aan criteria om het beeld van de stads cultuur van Rotterdam vast te leggen voor de toekomst. Een en ander kan gebeuren door de collectieplannen van de verschillende musea en particuliere instellingen naast elkaar te leggen en witte plekken en overlaps eruit te halen;
- binnen Rotterdam zou gewerkt moeten worden aan het opzetten van een erfgoedhuis, onder andere om de initiatieven op gebied van cultuureducatie meer met elkaar in verband te brengen, maar eigenlijk om veel breder te voorzien in de behoefte aan kennis, afstemming en overleg over het onderwerp.

De particuliere instellingen en personen op gebied van erfgoed en het Havenmuseum hadden de volgende wensen en verwachtingen van de gemeente:

- het belang van het ontwikkelen van een beleid voor mobiel erfgoed wordt onderschreven; beleid betekent immers erkenning en waardering en hopelijk daardoor ook meer behoud van waardevolle stukken;
- het ontwikkelen van beleid door de gemeente is alleen al nodig vanuit toeristisch en economisch perspectief; mobiel erfgoed trekt steeds meer bezoekers en kan als een goede trigger voor het toerisme dienen;
- daarnaast is beleid nodig om in de toekomst te voorkomen dat geld gestoken wordt in allerlei 'losse' projecten, die elk op hun beurt veel geld kosten ( bijvoorbeeld "de Delft" en "de Rotterdam") zonder dat het een samenhangend geheel vormt of een duidelijke uitstraling heeft;
- de verschillende havens in Rotterdam-centrum zijn bij uitstek geschikt voor het 'aankleden' ervan met historische schepen; dat verhoogt de attractiewaarde van het gebied;
- bij beleid hoort ook het ter beschikking stellen van ruimte voor tentoonstellingen en werkplaatsen;
- er zou één erfgoedmuseum voor haven en stad moeten komen, waarbinnen samengewerkt wordt door alle partijen; dit museum hoeft niet perse op één plek gesitueerd zijn, als men maar samenwerkt;
- er is behoefte aan een 'trekker' of "accountmanager" die met kennis van zaken en mandaat de belangen van zowel de gemeentelijke als de niet-gemeentelijke musea en instellingen kan behartigen en zorgt voor waardering voor het particuliere initiatief op gebied van mobiel erfgoed;
- er moet een oplossing komen voor de mobiele objecten die van grote waarde zijn voor Rotterdam, bijvoorbeeld in de vorm van het opnemen van deze objecten op de gemeentelijke monumentenlijst.



Daardoor krijgen deze objecten wettelijke bescherming en kunnen niet zomaar meer verkocht worden.

#### **5.4 Huidige samenwerking**

Er is een duidelijke scheiding waar te nemen bij de geïnterviewden in de samenwerking tussen de verschillende partijen waarmee gesproken is. Gemeentelijke instellingen als de SKVR en het Historisch Museum werken voornamelijk met andere gemeentelijke musea in Rotterdam samen zoals het Wereldmuseum, Boijmans Van Beuningen en het Gemeentearchief. De activiteiten concentreren zich dan vaak rond tentoonstellingen in één van de musea (denk aan lesbrieven voor het onderwijs gekoppeld aan een bezoek aan de tentoonstelling). Er is weinig tot geen contact met de verschillende particuliere stichtingen voor mobiel erfgoed in Rotterdam.

Van de particuliere stichtingen is Stichting RoMeO zeer actief in het zoeken van samenwerkingspartners. De stichting is onder andere in gesprek met Spido over het organiseren van ritten aansluitend aan boottochten, met het Nieuwe Luxor over theaterritten en met het Historisch Museum over de organisatie van een tentoonstelling. Ook de actieve Rotterdammer, die in verschillende stichtingen (o.a. Stichting Het Historisch Zeilschip) zitting heeft gehad die tot doel hadden historisch waardevolle schepen te behouden, is zeer actief geweest in het benaderen van andere partijen. In zijn geval gaat het echter voor het overgrote deel om het zoeken van partijen die de verschillende stichtingen op enige manier kunnen sponsoren.

Het Havenmuseum neemt binnen Rotterdam een aparte plaats in. Volgens de directeur wordt er met geen van de andere gemeentelijke instellingen in Rotterdam actief samengewerkt. Uiteraard is er wel overleg en samenwerking met de particuliere stichtingen die individuele schepen in beheer van het museum in eigendom hebben.

#### **5.5 Mogelijke inbreng**

De verschillende gesprekspartners is gevraagd naar de inbreng die zij zouden willen en kunnen hebben bij de totstandkoming van een Rotterdams beleid op het gebied van mobiel erfgoed.

De landelijke en regionale partners (het ministerie, MCN, Erfgoedhuis Zuid Holland) geven daarbij aan dat ze binnen de kaders van hun eigen beleid behulpzaam kunnen zijn bij het verder ontwikkelen of uitbouwen van beleid en activiteiten. Het Erfgoedhuis kan geraadpleegd worden voor trainingen en advies, en de MCN zou behulpzaam willen zijn bij de totstandbrenging van en waardering van een soort 'kerncollectie Rotterdam' (voor de mobiele erfgoederen). De MCN sluit daarmee aan op de toezegging van de staatssecretaris voor Cultuur dat ze op basis van de inventarisatie van de MCN zou willen bekijken welke mobiele erfgoederen van nationaal belang zijn en in enige zin Rijksbescherming zouden moeten krijgen.

Binnen Rotterdam geldt eigenlijk hetzelfde; elke organisatie is in principe bereid tot samenwerking en afstemming om zo gezamenlijk het culturele klimaat in Rotterdam te versterken.

Dat doet men vanuit zijn eigen kernactiviteit: de SKVR kan intermediair zijn tussen musea en scholen en adviseren over educatietrajecten, de musea kunnen adviseren over aanschaf en behoud van objecten en het organiseren van tentoonstellingen en de particuliere mobiel erfgoedinstellingen kunnen het 'belevings' aspect inbrengen door objecten uit de geschiedenis te laten zien in werkende staat. Daarbij moet bedacht worden dat er tussen de *gemeentelijke* musea en instellingen wel op regelmatige basis wordt samengewerkt en overleg plaatsvindt. De structuur bestaat dus al en zou nu verder uitgebreid moeten worden met de mobiele erfgoed betrokkenen.

Onderwerpen waarin men zou willen samenwerken (het gaat hier dan vooral over de particuliere stichtingen en het Havenmuseum versus de gemeentelijke instellingen) is de waardering en beschrijving van collecties, het organiseren van gezamenlijke tentoonstellingen en overige publieksactiviteiten. Tot nu toe worden activiteiten vooral gekoppeld aan tentoonstellingen die in de musea plaatsvinden, maar andere koppelingen (bijvoorbeeld met mobiel erfgoed, een gebeurtenis of plek in de stad) zijn natuurlijk ook goed mogelijk.



## 6 Knelpunten

De knelpunten binnen Rotterdam op gebied van mobiel en roerend erfgoed komen voor een groot deel overeen met knelpunten die landelijk bekend zijn. Grofweg hebben we het dan over de beperkte aansluiting van de activiteiten en collecties van particuliere instellingen en stichtingen bij de 'reguliere' museumwereld. Men spreekt in een groot aantal gevallen elkaars 'taal' niet.

Zo is er de soms beperkte of eenzijdige kennis over restauratie bij particuliere stichtingen en de moeite om tot een afgewogen waardebeoordeling van objecten te komen, versus het soms aanwezige dedain bij musea over het 'stelletje hobbyisten'. Het geldt echter ook voor de manier waarop omgegaan wordt met het spanningsveld tussen behoud en beheer enerzijds en de vraag naar beleving (van bezoekers) anderzijds. In dat spanningsveld worden waardevolle historische objecten soms zodanig verbouwd dat ze weliswaar veilig zijn (dat wil zeggen ze voldoen aan hedendaagse eisen op gebied van veiligheids-, milieu- of ARBO-voorschriften), maar door de verbouwing ook een groot deel van de historische waarde verloren hebben. Voor de particuliere stichtingen die te kampen hebben met achterstanden in het behoud en beheer van hun collecties en dus voor een groot deel afhankelijk zijn van inkomsten uit 'ritjes' met historische vaar-, voer-, vlieg- of rijtuigen, is verbouwing vaak noodzaak om financieel enigszins het hoofd boven water te houden, maar vanuit museaal oogpunt bekeken is dit een schande en maakt het het object waardeloos en 'nep'.

Ook het feit dat er binnen Rotterdam maar in beperkte mate overleg en samenwerking is tussen de verschillende instellingen en de versnippering op zichzelf in organisaties en activiteiten die zich bezighouden met het (mobiele industriële) erfgoed, wordt algemeen als een knelpunt aangedragen. Dit geldt overigens meer voor de particuliere musea en stichtingen dan voor de reguliere musea.

De verschillende geïnterviewden gaven aan dat de volgende knelpunten wat hun betreft op Rotterdams vlak bestaan:

### **Inhoudelijk:**

- het ontbreken van een landelijk erkende set aan criteria om mobiel en roerend industrieel erfgoed te waarderen. Deze set is landelijk vanaf medio 2004 beschikbaar; voor rijdend en varend erfgoed zijn ze er al wel;
- het ontbreken van voldoende kennis en ervaring op het gebied van de conservering en behoud van collecties en op het gebied van de presentatie van een museum in het algemeen;
- het tot op heden ontbreken van wettelijke bescherming van historisch belangrijke mobiele en roerende erfgoederen.

### **Facilitair:**

- het ontbreken van voldoende ruimte en faciliteiten om mobiele en roerende objecten tentoon te stellen. Men verzamelt objecten die 1:1 formaat hebben en daar is veel ruimte voor nodig. Bovendien komt er steeds meer bij...

- specifiek voor de stichting RoMeO is een knelpunt de grote verspreiding van objecten door de stad. Men heeft op drie verschillende locaties objecten staan, wat niet erg klantvriendelijk is.

#### **Organisatorisch:**

- de grote mate van versnippering binnen Rotterdam op gebied van activiteiten die ontplooid worden. Er is een veelheid aan instellingen, musea en stichtingen bezig met het nadenken over, opzetten van en uitvoeren van projecten rondom erfgoed in het algemeen en het roerende en mobiele erfgoed in het bijzonder. Deze partijen werken echter voor het grootste gedeelte niet samen, overleggen niet en leren niet van elkaar. En dit terwijl er toch duidelijk een meerwaarde is te vinden in koppeling van collecties en kennis over erfgoed en mobiel erfgoed in het bijzonder;
- een knelpunt dat specifiek van toepassing is op de stichtingen die mobiel erfgoed verzamelen is de afnemende betrokkenheid van overheidsinstanties. Gemeentelijke diensten als OBR, Havenbedrijf, RET, ROTEB waren tot voor kort nog bereid om bijvoorbeeld om niet ruimte ter beschikking te stellen of personeel/ faciliteiten. Deze organisaties moeten echter ook steeds meer bezuinigen en stoten dit soort activiteiten af omdat ze niet tot de corebusiness van hun bedrijf behoren. Stichtingen als RoMeO, het Havenmuseum en de Stichting het Rotterdamse Zeilschip ondervinden hiervan de nadelige gevolgen.
- het ontbreken van voldoende 'breedte' en draagkracht binnen de particuliere stichtingen. De stichtingen zijn voor het overgrote deel opgebouwd uit vrijwilligers, die besturen of restaureren 'erbij' doen. Er is soms onvoldoende expertise om daadwerkelijk een lange termijn beleid uit te zetten. Dit vormt een wankele basis voor het beheer van sommige collecties.

#### **Financieel:**

- het ontbreken van voldoende middelen voor restauratie en behoud van de collecties;
- het wegvallen van gesubsidieerde arbeidsplaatsen.

#### **Beleidsmatig:**

- alle Rotterdamse gesprekspartners ervaren het als knelpunt dat er geen duidelijk gemeentelijk beleid is op dit gebied, of dit nu gaat om beleid over mobiel erfgoed of over erfgoed in het algemeen;
- het ontbreken van voldoende fte's om beleid uit te voeren en op te zetten op het gebied van erfgoed.

## 7 Conclusies en aanbevelingen

De voorgaande hoofdstukken geven een beeld van een breed, versnipperd en nog niet uitgekristalliseerd werkveld. In dit hoofdstuk trekken we conclusies en doen aanbevelingen voor het vervolg.

### 7.1 Conclusies

#### Inhoudelijk

- inhoudelijk is het onderwerp mobiel erfgoed, noch het onderwerp erfgoed algemeen, uitgekristalliseerd; zowel op Rijks-, koepel- en gemeentelijk gebied bestaan nog discussies en deze zullen ongetwijfeld blijven bestaan. Men is het nu over het algemeen wel eens over wat nu wel onder erfgoed verstaan moet worden en wat niet, maar er is nog discussie over hoe je nu bepaalt wat over vijftig of honderd jaar nog van belang is om te bewaren voor het nageslacht en wat een representatief beeld geeft van de geschiedenis van Rotterdam, welke criteria je dan moet aanleggen, wie bepaalt welke criteria er gevolgd worden, enz.;
- binnen Rotterdam zijn bijna alle partijen bezig met het ontwikkelen van criteria en randvoorwaarden, elk echter vanuit hun eigen achtergrond en zonder veel overleg;
- binnen de particuliere instellingen voor mobiel erfgoed kan nog veel geleerd worden op gebied van waardering en beschrijving van collecties; daar is ook behoefte aan.

#### Facilitair

- de ruimtevraag vormt een van de grootste problemen van de mobiel erfgoedinstellingen.

#### Organisatorisch

- organisatorisch ziet men dat op de verschillende niveaus kennisinstututen en belangenorganisaties ontstaan op gebied van erfgoed en mobiel erfgoed. Dat benadrukt het toenemende belang van erfgoed en mobiel erfgoed en zorgt er voor dat inspanningen gebundeld worden zodat een opwaartse spiraal ontstaat.

#### Financieel

- door de hoge kosten, die behoud en conservering van erfgoed met zich meebrengen, zijn gemeenten kennelijk nog huiverig voor het oppakken van activiteiten rondom mobiel erfgoed; slechts mondjesmaat ontwikkelt men beleid.

#### Beleidsmatig

- op Rijksniveau is mobiel erfgoed een serieus onderwerp geworden, waar budget voor beschikbaar is gesteld in de vorige cultuurplanperiode. De staatssecretaris van OC&W houdt echter voor de komende cultuurplanperiode een slag om de arm wanneer het erom gaat of mobiel erfgoedinitiatieven wederom gesubsidieerd worden en of deze financiering dan geheel uit het cultuurnotabudget moet plaatsvinden;

- wel is men het er over eens dat tentoonstellen en gebruik van mobiel erfgoed een uitgelezen kans biedt om een groot en divers cultuurpubliek te bereiken dat niet zo snel op de 'reguliere' musea af komt.

## **7.2 Aanbevelingen**

Er is op grond van het voorgaande een aantal aanbevelingen te doen voor de toekomst, die het proces wat kunnen stroomlijnen en ervoor kunnen zorgen dat activiteiten versterkt worden.

### **7.2.1 Algemeen ten aanzien van erfgoedbeleid**

1. De tijd is nu rijp voor het maken van een heldere politieke keuze over de aspecten van het cultureel erfgoed waar men aandacht aan wil besteden binnen Rotterdam. Aansluiten bij de rapportage 'De stad als belevenis' waarin een duidelijke richting wordt geformuleerd voor de lange termijn zou een optie zijn. Enerzijds beschrijft dit rapport gemotiveerd een gefaseerde aanpak voor wat betreft de te ontwikkelen plekken in de stad en anderzijds sluiten de in het advies aangedragen thema's 'haven' en 'cultuur/historie' goed aan bij de wensen van de geïnterviewden.
2. Een tweede overeenkomst en behoefte die de geïnterviewden aangeven was een centraal coördinatie /informatiepunt waar men terecht kan voor informatie over erfgoedinstellingen, activiteiten, samenwerkingsverbanden etc. Men heeft behoefte aan iemand die 'de touwtjes' aan elkaar knoopt. Nadere studie zou gedaan moeten worden naar de specifieke behoeften en verwachtingen die er bestaan binnen de (mobiel) erfgoedsector over zo'n 'trekker'.
3. In feite heeft men het dan over het opzetten van een erfgoedhuis Rotterdam. Men kan er zowel terecht voor inhoudelijke informatie als voor mogelijke samenwerkingsverbanden. Een functie als erfgoedhuis zou goed aan kunnen sluiten bij de ambitie en ervaring van het Historisch Museum dat zich immers meer wil ontwikkelen tot een echt stadsmuseum.
4. De gemeente zou kunnen investeren in de ontwikkeling en afstemming van een set samenhangende criteria voor erfgoed die specifiek gericht is op het voor Rotterdam waardevolle en unieke erfgoed.

### **7.2.2 Ten aanzien van mobiel erfgoedbeleid**

1. Onderdelen van de collecties van het Havenmuseum en de Stichting Ro-MeO zijn als historisch waardevol en bijzonder gekwalificeerd. Aansluitend bij de richting die het Rijk langzaam inslaat om te bezien of er een dusdanige collectie mobiele goederen is samen te stellen die een representatief beeld geeft van de mobiele geschiedenis van Nederland, kun je als stad Rotterdam besluiten om de objecten die zeer specifiek van waarde zijn voor de Rotterdamse mobiele geschiedenis op te nemen in een zogenaamde 'kerncollectie' die behouden moet blijven. Subsiëring in enige vorm door de gemeente ligt dan in de lijn der verwachting, terwijl het daadwerkelijke onderhoud kan blijven liggen bij de partijen die dit nu ook al doen, dan eventueel ondersteund door een toekomstig erfgoedhuis.

- 2 Het ontwikkelen van een set aan criteria om te bepalen wat tot de canon van het mobiele erfgoed in Rotterdam zou moeten behoren zou een van de eerste activiteiten kunnen zijn; dat zou in een samenwerking met de MCN kunnen gebeuren.
- 3 Daarnaast zou de gemeente kunnen inventariseren op welke wijze het mobiele erfgoed aandacht zou kunnen krijgen binnen de gemeentelijke activiteiten op gebied van toerisme. Net zoals RoMeO in gesprek is met vele commerciële partijen om een koppeling te maken tussen verschillende activiteiten kan de gemeente inzetten op meer gebruik van de mobiele erfgoederen in het kader van bijvoorbeeld promotie en gastenbezoek.
- 4 In het kader van grote evenementen kan er gedacht worden aan het organiseren van gecombineerde aandacht met bijvoorbeeld de Monumentendag en de Havendagen (wordt al gedaan, maar kan wellicht aparte aandacht krijgen).
- 5 Om tegemoet te komen aan de behoefte aan kennis op museaal gebied zou een vrijwilligerspool opgericht kunnen worden (onder te brengen bij bijvoorbeeld het toekomstige erfgoedhuis) van 'museale deskundigen' die kunnen adviseren bij het beschrijven en waarderen van het mobiele erfgoed.
- 6 Het probleem van het gebrek aan goede en voldoende locaties voor de verschillende collecties zou in overleg met het OBR nader onderzocht moeten worden. In plaats van een nationaal transportmuseum kan ook gedacht worden aan een gecombineerd museum voor specifiek Rotterdams mobiel erfgoed. Afstemming met de betrokken partijen hierover zou stap 1 moeten zijn.

### **7.3 Budgetten**

#### *Algemeen*

Voor restauratie en onderhoud van mobiel erfgoed specifiek is waarschijnlijk een groot budget nodig. De vraag is of de gemeente dit budget op zou moeten brengen of dat (zoals het nu ook al gebeurt) financiering vooral gezocht wordt in de sponsoringhoek. De gemeente zou zich dan wellicht kunnen richten op het aanbieden van een aantal flankerende voorzieningen.

#### *Landelijk*

Vanuit het Actieplan Cultuurbereik ontvangt de gemeente jaarlijks € 45.000 om projecten op gebied van cultureel erfgoed uit te voeren. Deze gelden zijn ondergebracht bij de SKVR. Ook voor de volgende Cultuurnotaperiode stelt het Rijk budget beschikbaar dat gebruikt kan worden voor culturele activiteiten. Hier zou budget uit kunnen worden aangevraagd, bijvoorbeeld voor specifiek projecten gericht op het betrekken van scholieren bij mobiel erfgoed. ROC's en VMBO's blijven achter op gebied van erfgoededucatie, maar zouden wellicht wel te interesseren zijn voor projecten in het kader van mobiel erfgoed.

#### *Rotterdam*

Voor uitvoering van projecten in het kader van de Nota Belvedere(1999) is € 70.000 beschikbaar. Dit budget is echter specifiek gericht op het versterken van de rol van cultureel erfgoed in ruimtelijke ontwikkelingen en kan dus niet zonder meer ingezet worden voor ontwikkelingen op gebied van mobiel erf-



goed. Eventueel zou het wel in te zetten zijn in het kader van de ontwikkelingen van bijvoorbeeld de haven als culturele trekpleister.

Concluderend kan gezegd worden dat er op dit moment geen specifieke gelden zijn die aangewend kunnen worden voor uitvoering van beleid op gebied van mobiel erfgoed, maar dat er wel kansen zijn voor financiering van gedeeltes van een toekomstig erfgoedbeleid. Dit zal echter naar verwachting bij lange na niet voldoende zijn.



# Bijlagen

## **Bijlage 1 Geïnterviewden**

- 1 Ruud van Middelkoop – voorzitter stichting RoMeO
- 2 Pieter Blussé van Oud Alblas - initiatiefnemer verschillende projecten op gebied van historische schepen
- 3 Tjeu Strous – RKS
- 4 Stef Skarliona – RKS
- 5 Paulette Verbist – RKS
- 6 Andries Ponsteen – Erfgoedhuis Zuid Holland
- 7 Lodewijk Ouwens – SKVR
- 8 Leny Berkhoudt – SKVR
- 9 Max Popma – directeur Stabien/secretaris MCN
- 10 Hans Walgenbach – Historisch Museum Rotterdam
- 11 Paul van der Laar – Historisch Museum Rotterdam
- 12 Irene Coenen – Ministerie van OC&W, directie cultureel erfgoed
- 13 Roeland Tiggelman – Ministerie van OC&W, directie cultureel erfgoed
- 14 Koos Hage - dSV

## Bijlage 2 Geraadpleegde literatuur

- Adviesaanvraag ministerie van OC&W aan de Raad voor Cultuur voor de cultuurplanperiode 2005 –2008;
- Advies RKS over de vestiging van een Maritiem Buitenmuseum, februari 2002;
- Advies Raad voor Cultuur over het Stoomschip Rotterdam, juli 2003;
- "De stad als belevenis, visie en advies" werkgroep De stad als belevenis, december 2001;
- Uitgangspuntenbrief College van B&W voor het cultuurbeleid 2005 – 2008;
- Beleidswijzer culturele en sociale zaken, gemeente Rotterdam, 2003
- "Erfgoed in Beweging – Een bericht van de Mobiele Collectie Nederland", Stichting MCN, augustus 2003
- informatie verkregen via onder andere de websites van OC&W, Erfgoed Actueel, Erfgoedhuis Zuid Holland, MCN, CIME.